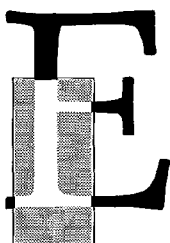

ANTONIO HIDALGO NAVARRO

ENTONACIÓ I CONVERSA: APROXIMACIÓ ALS MECANISMES PROSÒDICS DEMARCATIUS D'UNITATS SINTÀCTIQUES EN LA PARLA COL·LOQUIAL

El propòsit d'aquest treball és fonamentalment divulgatiu; manegem estudis relacionats amb la prosòdia de la parla espontània que encara són una mica desconeguts dins el món de la lingüística hispànica (tot incloent-hi la lingüística catalana). Oferim un estat general de la qüestió, per tant, no pretenem exposar conclusions o resultats de cap treball empíric personal, sinó més aviat assenyalar algunes de les darreres vies d'investigació.

El criteri expositiu d'autors i escoles té caràcter cronològic i epistemològic al mateix temps, ambdós estretament imbricats. El coneixement sobre la *funció demarcativa* de l'entonació s'ha perfeccionat paral·lelament al desenvolupament de la lingüística; de l'estudi d'unitats oracionals ideals i aïllades hom passa a la consideració d'unitats totals integrades per elements de rang inferior (*Perspectiva Funcional de l'Oració*), cosa que ens situa davant la necessitat de justificar com es presenten els continguts enunciatius (Escola de Praga, Sistèmica anglesa...). La superació del marc oracional i l'anàlisi de macrounitats en el llenguatge oral ens porten a l'estudi del paper demarcatiu de l'entonació a l'interior d'una intervenció com a assenyaladora de fronteres entre intervencions (*torns*). Ens situem, doncs, davant els *enfocaments discursius* o *interactius i conversacionals* (Escoles de Edinburgh i Birmingham; Lehiste...). Finalment, sembla correcte defensar la *funció jeràrquica de l'entonació* en el seu vessant demarcatiu, tot establint fronteres entre unitats en els diferents nivells de l'expressió lingüística (Jerarquia Fonològica de les unitats lingüístiques, Tench 1974).

1. L'ESTUDI DE L'ENTONACIÓ EN EL MARC DE LA CONVERSA COL·LOQUIAL

Pel que fa al comportament dels fenòmens prosòdics en la parla col·loquial, cal proposar-hi dos nivells d'anàlisi, un nivell sintagmàtic i un nivell paradigmàtic.¹ Amb tot, en els tractaments tradicionals (particularment en l'àmbit hispànic) s'ha produït una certa confusió entre ambdós nivells, cosa que ha impedit de primària una mica més en les funcions de caire suprasegmental que poden justificar els límits entre les unitats enunciatives dins el flux de la parla.²

1.1 NIVELL SINTAGMÀTIC (unitats *in praesentia*)

Aquest nivell fa referència a l'anàlisi de les unitats en seqüència. Considerem com a funció tonal característica d'aquest nivell la funció sintacticogramatical.

La corba melòdica conforma un missatge lingüístic coherent. En el registre parlat podem identificar aquest missatge amb la conversa, on apareixen diferents funcions tonals que contribueixen a articular, segmentar o integrar les diferents unitats (i subunitats) del diàleg:

a) En l'interior d'un torn, l'entonació atorga homogeneïtat estructural i pertinença comunicativa, atès que el receptor reconeix en el *continuum* prosòdic de l'interlocutor un missatge comprensible i coherent amb la situació comunicativa. Aquí cal distingir-hi dues subfuncions, la integradora i la demarcativa. La funció integradora organitza les unitats en la seqüència. Correspon al que hom sol anomenar estructura informativa (Tema-Rema, Tòpic-Comentari, etc.). Al seu torn, la funció demarcativa permet d'establir unitats ordenades jeràrquicament segons la relació que mantenen amb l'estructura del torn. També actua entre torns diferents.³

b) En la successió de torns també trobem la funció demarcativa, tot i que en aquest cas caldria parlar més aviat de funció interactiva, atès que determina el pas d'un torn a un altre i, per tant, el progrés o desenvolupament de la interacció comunicativa.

1.2 NIVELL PARADIGMÀTIC (unitats *in absentia*)

La funció tonal característica d'aquest nivell és la funció *distintiva*. El paper de l'entonació es troba restringit, és a dir, afecta unitats enunciatives mínimes i oracions aïllades, tot oposant-les segons el significat objectiu o el valor expressiu que posseeixen. Conseqüentment, cal distingir-hi, una funció modal primària i una de secundària. La funció modal primària fa referència a la funció representativa, referencial o simbòlica, i també a la funció apel·lativa del llenguatge, i es correspon amb les funcions comunicatives bàsiques del contorn melòdic. Permet la distinció de valors modals objectius i estables (sistematitzables amb relativa facilitat) com ara l'asseveració, la

(1) Recollim d'aquesta manera idees reflectides en Callaghan (1973: 29-41) o Halliday (1985: 285). Ambdós autors parlen d'un doble àmbit per al funcionament de les unitats tonals: l'àmbit paradigmàtic, que permet de localitzar possibilitats de substitució i elements que comporten un canvi de sentit, i l'àmbit sintagmàtic, que permet de considerar els talls de l'enunciat en unitats més petites coherents en la línia de la parla.

(2) Ens referim a treballs com els de Navarro Tomás (1944) o Badia Margarit (1965), per citar-ne dos exemples, amb virtuts indubtables, però una mica endarrerits des d'una perspectiva actual. Això no impedeix que autors com Payrató (1990) tinguin en compte, encara que insuficientment, la prosòdia en la caracterització que fa de la conversa col·loquial.

(3) No endebades Bolinger (1989: 81) arriba a afirmar que "probably the most indispensable use of prosody is to divide discourse into segments and to establish an informal hierarchy of beginnings and endings whereby major constituents can be distinguished from minor".

(4) Sobre aquesta qüestió Gili Gaya (1950: 57) assenyala que "los movimientos de la curva melódica son signos de relaciones sentidas por el hablante entre los elementos semánticos y gramaticales que componen la oración, y entre las oraciones que forman período".

(5) Anteriorment, Bally (1941: 41-42) havia advertit la capacitat de la prosòdia per distingir una frase d'un element de frase. La primera des del punt de vista del significat global posseeix entonació autònoma; el segon no posseeix autonomia tonal i se sol confondre la seva entonació amb la de la frase sencera.

(6) En el marc de l'estructuralisme funcionalista de l'Escola de Praga, Daneš (1960: 44 i ss.) patirà haver estat un dels primers a donar-se de la necessitat d'adoptar la perspectiva del receptor. L'objecte coneix les funcions tonals: reconeix si l'enunciat ha acabat o si continuarà. És capaç de simplificar la forma tonal complexa en un element de sentit lingüístic pertanyent a diferents dominis funcionals (principi de pertinença -*relevance*- abstractiva). Així doncs, l'entonació transforma unitats apel·latives en unitats comunicatives, és a dir, en enunciat; integra l'enunciat, el delimita, i segmenta el discurs, tot actuant en connexió amb la pausa (*junctura*).

(7) Per a Lieberman (1964: 314-317) la prosòdia permet la segmentació de la parla en blocs per al seu processament sintàctic, amb la Freqüència Fonamental (Fo) com a correlat acústic primari: descendeix a la fi d'un contorn tonal i és condició del menor esforç muscular: no descendeix a la fi d'un grup espiratori no conclusiu.

D'altres autors, com Pike ((1945) 1972: 59-63), dins la tagmèmica, adverteixen que per descriure un contorn no és bastant d'apel·lar a les variacions tonals ascendents, descendents, suspensives, etc. Hem de tenir en compte

interrogació i la volició. D'una altra banda, la *funció modal secundària* es correspon amb les funcions comunicatives emotives del contorn melòdic (determinades per la funció expressiva del llenguatge). S'encarrega de distingir els valors modals (significatius des d'un punt de vista expressiu i difícilment sistematitzables) que canvien segons l'estat d'ànim del parlant. En aquest àmbit incloem: l'entonació exclamativa, amb els múltiples matisos que la caracteritzen (això és, l'entonació que manifesta alegria, colera, sorpresa, tristesa, etc), i l'entonació que altera expressivament certs patrons tonals corresponents de les funcions comunicatives bàsiques (*vid. supra*). La interrogació de cortesia o d'ordre atenuada n'és un exemple.

D'una altra banda, quan existeix contradicció (o, si més no, quan no hi ha correlació directa) entre el valor locuti i el valor il·locuti d'un enunciat (això és, entre els elements segmentals i els suprasegmentals), cal recórrer a la interpretació pragmàtica de l'enunciat mitjançant els diversos elements prosòdics usats pel parlant per a construir la seqüència. En aquest cas parlarem de la *funció desambiguadora* (pragmàtica).

En la interpretació del sentit de l'enunciat el receptor sempre fa prevaler l'entonació per damunt del significat de les unitats de l'ordre lineal. És un aspecte poc estudiat encara, i hi ha tot un ventall de possibles camps de treball, com el de la ironia, la interrogació retòrica, etc. Hem de considerar aquí, evidentment, el context situacional i les relacions que s'hi estableixen entre emissor i receptor. Les funcions lingüístiques fonamentals són l'expressiva, l'apel·lativa i la fàtica.

A part d'aquestes funcions bàsiques, cal afegir les funcions secundàries de nivell d'anàlisi sintagmàtica, per tal d'arribar a segmentar els textos orals i identificar-hi unitats d'anàlisi segons criteris prosòdics de segmentació i d'integració adequats. En aquest sentit la major part dels treballs realitzats fins ara s'han relacionat amb el que autors com Esser (1988) anomenen *entonació llegida* (*reading intonation*), o entonació resultant d'una lectura acurada dels textos escrits, generadora d'unitats de sentit que responen al concepte tradicional d'oració gramatical (*sentence*). Aquesta tendència ha estat la més general entre els investigadors de l'entonació en les llengües hispàniques.

2. L'ENTONACIÓ I LA FUNCIÓ SINTACTICOGRAMATICAL

Des del punt de vista sintacticogramatical l'entonació posseeix com a característiques fonamentals les següents propietats: la configuració d'unitats sintàctiques (d'oracions)⁴ i la segmentació i jerarquització de les unitats.⁵

Ara bé, aquestes funcions primàries no estan exemptes de problemes; entre d'altres destacarem els següents. D'un costat, la necessitat d'adoptar la perspectiva del receptor.⁶ De l'altre costat, cal determinar les claus acústiques de demarcació i de jerarquització adequades.⁷ Finalment, hi ha el problema de la coincidència/no coincidència d'unitats sintàctiques i tonals. Certament, alguns autors es mostren escèptics

amb aquesta coincidència. Així, segons Gili Gaya (1950: 62-63) no és possible formular regles que determinen a priori per on es divideixen les oracions, ja que l'extensió d'aquestes pot implicar que es tallen en dos o més segments. Com a solució de compromís Gili Gaya esmenta la competència comunicativa dels parlants: davant una oració tots sentim divisions naturals i d'altres d'absurdes. Així, hom observa una relació gramatical evident entre les paraules que formen grup. D'altra banda, les oracions simples que formen període solen separar-se. Però una cosa és la divisió possible, i una altra la que efectivament es produeix, i que depèn de l'extensió de l'element sintàctic separat, de la posició que ocupa en el conjunt oracional i dels factors lògics expressius que subratllen la importància d'aquest per damunt dels altres components oracionals.

D'una altra banda, Kvavic (1974: 353-354) considera inadequat que els treballs tradicionals hagin tractat l'entonació del *grup de sentit* o *frase* i s'hagen oblidat de l'oracional. Segons que afirma, cal examinar les entonacions oracionals més que no pas les fràstiques. El pas següent és establir punts d'analogia tonal entre grups de sentit interiors d'oració, i comprovar si hi existeixen nivells tonals que actuen regularment (amb valor fonològicolingüístic). Finalment, es podrien establir potencialment els punts tonals més baixos i els més alts de l'oració (i amb això, les possibles fronteres).⁸

Tench (1990: 23-26) resumeix aquest problema quan parla explícitament de la funció sintàctica de l'entonació, tot considerant el seu paper gramatical: l'assignació de funció gramatical a les frases. La discussió sobre la funció gramatical plantejada la discussió entre els teòrics, que podem exemplificar paradigmàticament en les diferents postures de Halliday (a favor) i Crystal (en contra). En una línia semblant a la de Halliday es manifesten altres autors com Hultzen (1961), Perrot (1978: 94-95), Hirst & Ginesy (1974: 46-47), Quirk (1964), o McCarthy (1991). No obstant això, aquest últim assenyalava quins problemes pot plantejar l'establiment d'una coincidència sintacticotonal en la parla espontània (on l'emissor decideix lliurement la distribució de la informació en grups tonals), atès que aquests poden no ajustar-se a motlles sintàctics normatius.⁹ Amb això coincideix amb Lyons (1980: 528), per al qual els enunciats de la conversa corrent responen sovint a fragments oracionals incomplets, però adequats contextualment. El problema que es planteja, doncs, és com podem delimitar en aquests casos les unitats sintàctiques.

Una proposta interessant en aquest sentit és la de Chafe (1988: 1-10), encara que el seu treball es limita a l'anglès. Aquest autor considera que els contorns melòdics estableixen vincles entre els diversos enunciats que configuren el flux d'informació en la parla. L'entonació pot actuar per si mateixa o associada a connectors pragmàtics, on estableix relacions logicogramaticals entre les unitats vinculades.

igualment altres claus prosòdiques com la llargada de l'interval entre punts inicials i finals, l'elevació relativa del punt inicial respecte al punt final, el temps de parla (rapidesa, lentitud, etc.), la relació entre frases, l'accent, la pausa...

(8) En un treball anterior, Olsen (1972: 354) assenyalava que el punt més alt en freqüència està dins les primeres síl·labes de l'enunciat i a la fi d'aquest. D'aquesta manera podem percebre el final d'un enunciat a partir de:

- la intensitat feble de vocals i consonants finals;
- la pausa prolongada;
- el final temàtic;
- un nou tòpic-tema a continuació, introduït amb major intensitat i/o canvi perceptible en to, veu "grinyolant" i/o descens gradual del tempo de parla...

(9) Cfr. sobre aquesta qüestió Esser (1988: 48) per al qual no hi ha una simple correspondència entre les unitats sintàctiques i l'entonació. La longitud, la informació, la planificació, la velocitat de parla influeixen en la segmentació tonal de les frases.

2.1 UNITATS ALTERNATIVES A L'ORACIÓ. LA NOCIÓ D'ENUNCIAT (*utterance*)

Una possible solució de compromís seria considerar l'enunciat com una unitat d'anàlisi sintacticotonal. A aquest respecte, Vandepitte (1989: 267) identifica enunciat amb oració tonal: tros de parla que acaba en descens pronunciat i que no té cap altre descens significatiu al seu interior.

En la mateixa línia, Martin (1975: 35, 38-41) ha introduït una definició prosòdica del concepte d'enunciat: unitat mínima de discurs, segmentable al seu torn en subunitats de significació més petites. El significat d'un enunciat es manifesta mitjançant l'entonació de la frase, el contorn melòdic, i es correspon amb la classe jeràrquica de les unitats de sentit mínimes de l'enunciat. Des d'aquest punt de vista, en un enunciat apareixen tants contorns melòdics diferents com unitats mínimes de significació. El recurs prosòdic (ritme, intensitat) permeten de contrastar diferents unitats.¹⁰ Per tant, l'entonació de la frase desenvolupa una classificació jeràrquica de les unitats mínimes de significació de l'enunciat.

2.2 EL PAU DE LA PAU EN LA DETERMINACIÓ D'UNITATS

Cal considerar també la funció de la pau, i això pel seu valor demarcatiu.¹¹ La pau no és, però, un criteri absolut. De fet, autors com Gili Gaya (1951: 110) consideren que el caràcter simple o compost d'una oració té poc a veure amb la realització o no d'una pau. La divisió en grups fònics o el caràcter unitari d'aquests depèn de l'extensió o de la voluntat d'afiar determinats elements oracionals.

Com assenyalava Cazanove (1988: 224), cal analitzar el funcionament de la pau juntament amb altres fenòmens prosòdics: els ascensos/descensos tonals, les variacions d'intensitat, la posició dels accents, etc. Tots aquests elements permeten l'estructuració sintàctica de l'enunciat. El paràmetre pausal més important és la durada (p. 225), la qual pot estar relacionada amb l'estructuració sintàctica. Així entesa, la pau es constitueix com un silenci o buit de parla.

Hi ha encara un altre tipus de pau sonora (*filled pause*). Recollim així la distinció assenyalada per Pike (1972: 68-72)¹² entre pau sonora (provisional) i pau final. La pau provisional implica tall, però no sempre ja que també pot haver-hi un simple allargament de l'últim so o sons de la paraula immediatament precedent. La pau provisional està relacionada amb l'actitud del parlant que expressa incertesa o no finalitat.¹³ La pau final, en canvi, apareix quan el parlant vol acabar l'enunciat.

L'anàlisi de la pau i del seu funcionament proporcionen una millor descripció jeràrquica dels procediments tonals: els enunciats amplis o complexos se segmenten per raons rítmiques i/o funcionals mitjançant junctures (paua+ to específic descendent, ascendent o suspensiu) dins les seccions d'enunciat; aquestes seccions d'enunciat es diferencien de l'enunciat pròpiament dit, perquè posseeixen contorns terminals de tipus no final. Les porcions de text amb més d'una junta, que posseeixen un patró tonal

(10) Un ritme més lent i una intensitat més forta es corresponen amb una unitat més important, i un ritme més ràpid i una intensitat més feble amb unitats menys importants.

(11) Entonació i pau desenvolupen conjuntament, el fenomen de frontera sintàctica per excel·lència que coneixem com a junta.

(12) En realitat aquesta distinció es remunta a comentaris d'autors anteriors, com Maclay & Osgood (1959), Boomer (1965: 148, 156-157), o Cook (1971: 135).

final, constitueixen unitats d'ordre superior que poden coincidir amb l'enunciat complex, o bé articular-se separadament (Daneš 1960: 45).

3. ENTONACIÓ I ESTRUCTURA INFORMATIVA. LA FUNCIO D'INTEGRACIÓ

La superació del marc oracional i la consideració d'àmbits sintàctics superiors, ens porten a plantejar-nos la integració dels elements presents en el flux de parla per a constituir enunciat. És a dir, la funció demarcativa atribuïda al fenomen tonal no pot estudiar-se sense associar-hi la funció d'integració. Aquesta funció correspon al paper que juga l'entonació en la presentació de la informació, en la progressió enunciativa de la parla, l'estudi del qual comença a desenvolupar-se a partir de la noció de *perspectiva funcional de l'oració (FSP)* postulada per l'Escola de Praga, especialment pel que fa a Daneš.

Segons aquest autor (1960), l'entonació integra les dues parts fonamentals de la frase, el tema i el rema. A més a més, formula dues regles generals aplicables a la majoria de llengües europees, i potser a d'altres. D'un costat, el rema apareix a la fi del grup tonal normalment. Si açò no és així, és a dir, si el centre tonal es troba en un altre lloc, és perquè es tracta d'una forma de relleu (d'èmfasi contrastiu).¹⁴ D'un altre costat, el centre tonal recau generalment sobre el rema, i, més concretament, sobre l'última unitat acústica de la frase.

Les implicacions de la perspectiva funcional en una teoria de l'entonació i de la prosòdia oracionals han estat desenvolupades més extensament per Halliday (1967), que adopta les dues categories bàsiques de l'Escola de Praga: el tema, la informació coneguda, i el rema, la informació nova.

Segons que afirma, el contingut clausal s'organitza en el llenguatge parlat en una o més d'una unitat informativa que es realitza fonològicament mitjançant marques tonals, i on la informació coneguda precedeix la nova. Halliday (1967: 67-68; 1970) estableix així una distinció entre els següents elements tonals:

(1) La tonalitat, que determina la distribució de les unitats informatives (contorn melòdic), la segmentació del discurs en grups tonals, i la localització de fronteres entre ells (és, doncs, de caràcter segmentador i delimitador).

(2) La tonicitat, que representa l'organització de la informació de manera seqüencial (informació coneguda+nova), i l'assignació del tònic o síl·laba tònica nuclear dins el grup tonal (accent oracional).¹⁶

(3) El to, que manifesta l'estatus jeràrquic de la unitat informativa (primària, secundària; dependent, independent; ± important). Fa referència al nivell tonal.¹⁷

Tant la tonalitat com la tonicitat posseeixen funció textual. Concretament s'ocupen de l'organització de l'assumpte del discurs en unitats d'informació. Aquest s'estructura

(13) En aquest cas Cazanove (1988: 224) parla d'allargaments no fonològics: allargaments proposals de les síl·labes finals dels constituents sintàctics. Solen aparèixer juntament amb la pausa.

(14) En frases enfàtiques se sol produir la inversió en el nivell contextual (T-C> C-T). En altres casos l'èmfasi sol manifestar-se mitjançant un contorn tonal no terminal que singularitza el tòpic de la frase (topicalitzacions amb tonema ascendent, molt freqüents en la parla col·loquial, p.e.).

(15) Daneš (1972) usa el terme de nucli de contorn per referir-se al nucli clausal i al comentari de la frase.

(16) Halliday (1985: 274-277) distingeix també entre tonicitat No Marcada (informació coneguda+ informació nova, amb tònic) i Marcada (el tònic no apareix a la fi o afecta a una paraula d'índole gramatical).

(17) En relació a l'estatus jeràrquic de les unitats informatives convé establir, segons diversos autors, una distinció entre *informació incompleta i menor*. Amb el primer terme Pike (1945) es refereix al fet que tots els ascensos tonals expressen incompleitud; la *informació menor* ens refereix a una seqüència d'unitats tonals, la primera amb to descendent, la segona amb to ascendent; aquesta última és la que expressa la informació menor. Armstrong & Ward (1931) indicaven que la informació menor sol estar ocupada per adjunts de temps, lloc, manera, vocatius, subjectes desplaçats, etc.

en unitats com oracions, clàusules o frases, però l'estructura informativa és diferent de l'estructura sintàctica: és un tipus estructural lineal que assenyal·la l'elecció del parlant per agrupar els trams d'informació i separar-los els uns dels altres. La velocitat de parla dels interlocutors afecta el nombre d'unitats informatives (tempo \pm lent). Si la tonalitat representa el tall del parlant del contingut del discurs en unitats informatives, la tonicitat representa l'organització d'aquest contingut dins la mateixa unitat informativa i selecciona la paraula més tònica que suporta el moviment tonal principal. Així doncs, *des del punt de vista de l'estructura informativa interessa sobretot la tonicitat*, és a dir, la identificació d'una síl·laba tònica nuclear en una unitat informativa. En aquesta síl·laba es localitzen els moviments tonals contrastius (nivells tonals). La posició real de la síl·laba nuclear en la unitat tonal està determinada fonamentalment per factors situacionals no lingüístics (pragmàtics).

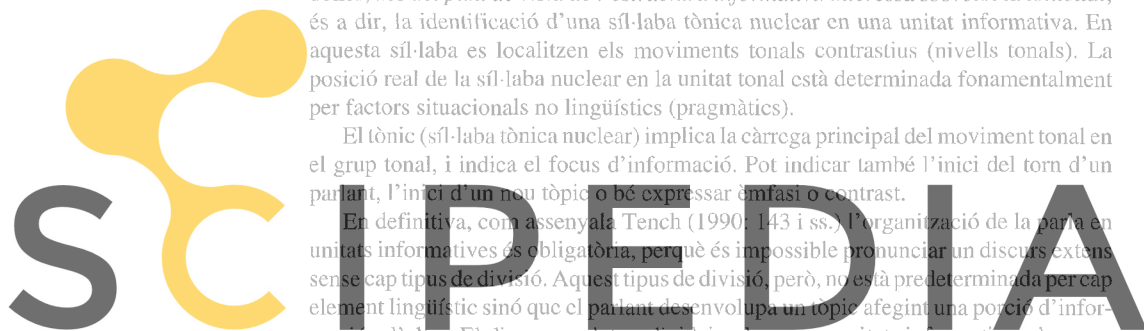
El tònic (síl·laba tònica nuclear) implica la càrrega principal del moviment tonal en el grup tonal, i indica el focus d'informació. Pot indicar també l'inici del torn d'un parlant, l'inici d'un nou tòpic o bé expressar èmfasi o contrast.

En definitiva, com assenyal·la Tench (1990: 143 i ss.), l'organització de la parla en unitats informatives és obligatòria, perquè és impossible pronunciar un discurs extens sense cap tipus de divisió. Aquest tipus de divisió, però, no està predeterminada per cap element lingüístic sinó que el parlant desenvolupa un tòpic afegint una porció d'informació a l'altra. El discurs parlat es divideix, doncs, en unitats informatives de constitució fonètica i suprasegmental ben variades.

Així bé, de vegades no és possible parlar d'unitats informatives, per tot que hi ha enunciats incomplets o bé expressions sense contingut proposicional estructurades sols com a unitats tonals generades pel flux de parla, és a dir, marcadors d'estil, connectors, expressions emotives o actitudinals, etc.

El problema és que els diversos paràmetres tonals considerats fins ara s'han estudiat tradicionalment en el marc d'una sintaxi oracional (simple o composta), més concretament, en el marc d'una sintaxi d'enunciats ideals i generats sovint pel mateix lingüista, tot obviant que l'estudi de l'entonació ha d'incloure un corpus oral espontani, ja que és aquí on sorgeixen els problemes reals.

El punt de partida en el nivell d'anàlisi sintagmàtica haurà de ser la determinació dels factors que impliquen fronteres enunciatives, tot dividint aquests enunciats (entesos en el sentit d'oracions o d'unitats independents i autònomes de parla, tant sintàcticament com semànticament) en elements constituents. La nostra tasca consisteix a analitzar com els fenòmens prosòdics integren el discurs (en el torn i en la seqüència de torns) en diverses unitats i subunitats, i a precisar quins fenòmens prosòdics hi intervenen exactament. Evidentment, és difícil utilitzar els motlles de la sintaxi del llenguatge escrit (o de la lectura atenta i acurada) en la determinació de les unitats sintacticotonals de la parla col·loquial, atès que hi intervenen mecanismes no normatius, però reals en el discurs *de facto*. Entre els més comuns que apareixen en

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

castellà¹⁸ (i potser en la majoria de llengües romàniques) podem citar els següents:

- a) Topicalitzacions.¹⁹
- b) Enunciats incomplets.
- c) Segments iniciadors, continuatius o de tancament (nexos extraoracionals, connectors sintacticopragmàtics, etc.) de vegades amb autonomia tonal i semànticament dependents del context.²⁰

És evident que cap de les fórmules que acabem d'esmentar no constitueixen "enunciats", en el sentit sintacticosemàntic del terme, sinó que posseeixen una funció subordinada a la sintaxi d'un enunciat superior (*vid. infra* nocions de seqüència tonal, paratone-...). En canvi, és clar que constitueixen unitats tonals: posseeixen una juntura terminal (ascendent, descendent o suspensiva) que els proporciona autonomia prosòdica (això mateix ocorre amb alguns nexos o connectors pragmàtics que, constituïts o no com a unitats tonals, poden canviar radicalment el sentit de la seqüència resultant). Són, doncs, autèntics fenòmens de frontera, en el sentit que marquen l'inici d'un enunciat o el final d'un altre. En qualsevol cas, es tracta d'elements que marquen llocs pertinents de frontera d'enunciats o dels grups fònics que els integren. L'entonació, d'acord amb autors com Chafe (1988) i Trench (1990: 32-141), pot arribar a escindir enunciat, trencant així la unitat del contorn melòdic.

Aquests fenòmens permeten d'articular el diàleg en unitats i subunitats diferenciades i organitzen la progressió enunciativa mitjançant els tonemes suspensius i ascendents, i determinats elements continuatius, el caràcter continuador dels quals vindrà marcat per la sintaxi de la construcció o per la semàntica de l'element marcador.

4. ENTONACIÓ I PARÀGRAFS FONOLÒGICS

Si considerem les relacions entre entonació i estructura informativa podem explicar unitats que es constitueixen sobre bases tonals (prosòdiques) i tòpiques (temàtiques/remàtiques), a mesura que el discurs o el decurs de la parla progressen. Però estem limitats a admetre les unitats tonals informatives sense percebre les possibles macrounitats que les engloben. D'altra banda, de vegades no existeix cap contingut informatiu. Sembla necessari, doncs, fer un pas endavant en el sistema de jerarquia sintacticotonal si volem realment considerar les unitats prosòdiques que integren la conversa.

Aquest pas endavant ve determinat per l'evolució dels estudis lingüístics. La superació del marc oracional ens porta a la Lingüística Textual, a l'Anàlisi del Discurs o a l'Anàlisi Conversacional.

En la línia anglesa d'Anàlisi del Discurs s'han formulat les més interessants propostes per a integrar l'estudi tonal en el marc del diàleg o del llenguatge oral espontani. Això no és estrany, si tenim en compte la forta tradició amb què compten els estudis prosòdics sobre l'anglès.²¹

(18) Ens referim a aquesta llengua pel fet que les nostres observacions preliminars les hem fetes a partir d'un corpus d'espanyol col·loquial.

(19) Anticipació en la línia enunciativa d'elements sintàcticament subordinats (en el sentit de la sintaxi de domini verbal) però psicològicament dominants en la ment del parlant.

(20) És a dir:
- imperatius de percepció sensorial, imperatius intel·lectuals, imperatius estereotipats interjectius (*¡vamos, anda, vaya,...*),

- adverbis o locucions adverbials que desenvolupen una funció valor apel·latiu en origen però que posseeixen funció sintàctica: *home, tío, cañón, joder, nano...*,

- expressions sintagmàtiques amb el verb *saber* en primera persona del singular del present d'indicatiu (*yo qué sé, no sé...*),
- *bueno*,
- fórmules conclusives com *y ya está, y tal, y todo, y cosas de estas, y toda la historia, o algo, o por ahí, bueno, vale...*

- *decir* (en estil directe amb entonació suspensiva/continuativa),
- autoreafirmatives pròpies (expressions amb presència de la primera persona verbal amb el verb *decir*). *apud* Vigara Tauste (1980),

- atribucions a l'interlocutor (interrogació retòrica, apèndixs justificatius com *¿sabes? ¿verdad? ¿no?*, de vegades usats com a "falques" sense valor sintàctic), *apud* A. Mª Vigara Tauste (1980).

(21) *Apud* Trench (1990: 246-298)

Doncs bé, dins la tradició anglesa Fox (1973) parla per primera vegada d'una unitat tonal d'ordre superior, el grup paratonal, l'estructura del qual és la d'un *grup tonal major + qualsevol nombre de grups tonals menors*. Els grups tonals majors i menors no representen necessàriament equivalents fonològics de clàusules sintàctiques independents o dependents, sinó que es corresponen amb el grau d'importància relativa en l'estructura informativa.

Paral·lelament als investigadors britànics cal citar la figura de Lehiste (1975a, b) d'entre els qui han intentat delimitar claus o senyals prosòdics per determinar unitats tonals àmplies. Segons aquesta autora, el *paràgraf* es constitueix com a estructura suprasegmental amb començament, cos i conclusió. L'oració esdevé més perllongada aïlladament que quan forma part d'un paràgraf. Si la freqüència fonamental és elevada, ens trobem al començament d'aquest.²² Sobre aquesta qüestió, Lehiste planteja la següent estructura paragràfica:

- a) començament d'unitat paragràfica indicat amb una síl·laba inicial alta i un nivell tonal alt en la unitat tonal inicial de paràgraf;
- b) descens gradual del to general en unitats tonals successives;
- c) fi de cada unitat assenyalada amb un descens més accentuat que en els finals precedents dins el mateix paràgraf (de vegades el descens va acompanyat per laringalització).

D'una altra banda, l'evolució natural dels estudis anglesos ha conduït a considerar com a unitats intermèdies entre oració i text (entès com a conversa), la seqüència tonal comparat, desenvolupades, respectivament, per les escoles de Birmingham i Edinburg.

A l'Escola de Birmingham, Brazil *et al.* (1980) conceben les *seqüències tonals* com a entitats prosòdiques de llargària indefinida, l'inici de les quals és immediatament posterior a una unitat tonal amb juntura terminal descendent. Comprenen totes les unitats tonals successives fins la següent juntura terminal descendent. Així doncs, totes les unitats tonals que apareixen entre dues terminacions baixes constitueixen una unitat fonològica vinculada amb el tòpic. La seqüència tonal següent comença amb *clau mitja*²³ (relació d'allò que segueix amb allò que acaba de finalitzar). Si la seqüència tonal s'inicia amb *clau alta* el tòpic és completament nou (*cfr.* Coulthard & Brazil, 1982).

L'enfocament d'aquests autors correspon a allò que McCarthy (1991:109) anomena "aproximacions interactives a l'estudi dels tons". Així, en una intervenció individual, el parlant, per tal d'escollir la seua prominència, selecciona el to relatiu o clau (alta, mitja o baixa), a partir de la unitat tonal precedent. Anàlogament, en la conversa (successió d'intervencions) un parlant equipararà la seua corba amb el nivell tonal final del parlant anterior. Si ho fa d'una altra manera és perquè vol expressar sorpresa, indiferència o altres actituds emotives. En aquest sentit Coulthard & Brazil (1982) admeten que els enunciacions inclouen expectatives molt generals sobre allò que segueix ("acord tonal"). Efectivament, existeix una tendència a fer coincidir l'elecció de terminació de la unitat tonal d'un enunciat i la clau inicial de la següent. El parlant,

(22) En realitat, allò elevat és el nivell tonal de la unitat tonal en el seu conjunt en relació al nivell tonal general de les unitats següents.

(23) Brazil (1975) introdueix el concepte de clau (*key*), considerada com a una variable independent corresponent al Nivell Tonal general d'una unitat tonal, però percebuda com un nivell tonal sobre la síl·laba inicial.

doncs, prediu o predetermina una particular elecció de clau i un significat particular de l'enunciat del parlant següent.

En el marc de l'Escola d'Edinburgh, Brown *et al.* (1980) defineixen el *Paratò* com la unitat de nivell més alt que usen els parlants per tal d'organitzar els textos quan els llegeixen en veu alta (o en la conversa). Aquests autors primfien una mica més aquest concepte i el caracteritzen com una seqüència curta d'unitats que comença amb una cima tònica elevada en el grau de veu del parlant, la qual va seguida per un ordre descendent de l'altura tonal en les síl·labes tòniques següents, fins la síl·laba tònica final, que es realitza com a descens de dalt cap a baix. El to baix seguit de pausa representa la fi del paratò. El nivell tonal ascendeix en la següent síl·laba, que assenyalat l'inici del següent paratò. Aquesta articulació prosòdica reflecteix l'organització del discurs del parlant en subtòpics relacionats amb un tòpic continu principal. D'una altra banda, aquests autors distingeixen els següents tipus de pauses. En primer lloc les molt curtes (0,28-0,38 segons), que impliquen discontinuïtat sintàctica. En segon lloc, postulen pauses de 0,6-0,8 segons, que marquen contorns tonals complets. Finalment, hi ha les d'1 segon, que representen un canvi de tòpic.

En la seva proposta, Brown *et al.* (1980) deixen de banda el concepte de tònic (*tonic*) i marquen totes les prominències de la mateixa manera, sense determinar el que és nou i el que és conegut, i consideren el criteri pausal com l'únic criteri prosòdic demarcatiu. L'avantatge de la proposta de Brown és que permet organitzar trams més amplis de discurs, de torns, a més d'emmarcar un tòpic. El problema que planteja aquesta anàlisi

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Una proposta alternativa és la de Yule (1980). Aquest autor observa que els parlants marquen tonalment les fronteres d'una unitat de discurs que desenvolupa un mateix tòpic, i distingeix entre el tòpic 'discursiu o tema de conversa i el tòpic del parlant. Aplicant la teoria dels paratons a aquests conceptes, Yule introdueix el terme de *paratò major* com a noció originada discursivament pel tòpic discursiu.

El paratò major és coextensiu amb un tram de discurs presentat per un parlant, i comprèn una unitat d'un únic tòpic. L'inici es manifesta amb un to molt alt (en l'extrem superior del rang tonal del parlant en el discurs). A més, el primer grup tonal es produeix sobre una plataforma descendent, amb pauses internes breus (aprox. 0,5 segons, o menys). El final presenta trets prosòdics progressius semblants als que delimiten els torns: to molt baix, disminució d'amplitud i allargament de pausa-prefrontera. Pot haver-hi una frase resum que repeteix l'expressió tònica, no necessàriament en to baix, però també seguida d'una pausa llarga (més d'un segon).

Quan el començament d'un paratò coincideix amb una situació de presa de torn en la conversa, el to elevat pot interpretar-se com a posseïdor d'una doble funció: marcador de tòpic de parlant i de torn de parla.

Una via d'estudi de les unitats tonals superiors derivada de les anteriors és la *Teoria de la Cohesió Tonal* de Couper-Kuhlen (1983), que parteix de les propostes de l'Escola

de Edinburgh. Aquest autor analitza unitats d'ordre superior, i tracta d'establir la relació entre aquestes i d'altres unitats de l'organització textual i discursiva (*apud* Tench, 1990:291-294). Parteix de la cohesió inherent de les unitats successives en la jerarquia fonològica, és a dir, les relacions estructurals i funcionals entre unitats a partir dels trets immediats superiors i inferiors de la jerarquia fonològica. Proposa dos tipus d'unitats superiors:

- Macroparats: començament alt; tancament amb un o més tons baixos i un nucli descendent, en el rang tonal més baix del parlant, junt amb un descens d'intensitat i pausa perllongada.

- Microparats: representen ambigüament connexions lògiques en el text. L'inici pot ser alt, mitjà o baix, amb to baix final, però sense nucli descendent. Els tons baixos finals són aptes per als canvis de torn. Quan el parlant següent comença amb un nivell mitjà o baix continua el mateix tòpic que l'anterior. En les interrupcions competitives de torn és freqüent la reduplicació del començament en la presa de torn.

Observem, doncs, que els treballs emmarcats en l'Anàlisi del Discurs no sols plantegen la qüestió de les unitats i la seva jerarquització segons criteris prosòdics, sinó que en analitzar la conversa consideren també la funció de les claus prosòdiques que assenyalen torns de parla.²⁴ El mateix objecte presenten altres treballs com els de Kreiman (1982), Schaffer (1983), Cutler & Pearson (1982), o Johns-Lewis (1982). En qualsevol cas, es tracta d'estudis de caràcter experimental que no han aconseguit arribar a conclusions definitives, però que apunten vies d'indagació que poden ajudar a aclarir la qüestió.

Una proposta recent en aquest àmbit és també la de Mertens (1991). Aquesta posseeix certs punts de contacte amb la proposta de Brown & Yule (1991), si més no pel que fa al seu caràcter simplificador, tot i que no parteix de l'Escola d'Edinburgh. Es tenen en compte dos trets segmentadors fonamentals: els tons en successió, lligats cadascun a una síl·laba tònica²⁵ i l'accentuació. Eventualment, la síl·laba tònica pot anar precedida d'una o més síl·labes àtones; l'accent final de grup recau sobre l'última síl·laba d'un grup tonal (en francès).

Aplicant la seva hipòtesi, Mertens (1991) proposa una regla de domini amb pretensió de jerarquització sintàctica, que descriu la relació entre dos grups tonals i entre agrupaments de grups tonals. La regla s'aplica a cada parell de grups tonals consecutius, d'esquerra a dreta, a partir dels dos primers de l'enunciat, i després successivament fins a la fi de l'enunciat. La relació de dominància depèn dels tons finals i no es consideren els elements prosòdics d'altres llocs del grup (accent d'insistència, tons de síl·labes àtones...). El més interessant de la proposta de Mertens és que analitza textos de parla espontània i, a més, demostra la possibilitat de descriure relacions entre les estructuracions sintàctiques i tonals mitjançant un mecanisme simple i molt general.

(24) La principal diferència entre ambdues escoles resideix en el fet que a Birmingham s'ha desenvolupat una teoria més connectada amb la conversa i la relació entre els interlocutors (conceptes de clau, acord tonal); a Edinburgh s'ha tendit a aprofundir en l'estructura de presentació del contingut discursiu sense atendre tant la successió de torns (paratons majors, menors), encara que sí els consideren tangencialment, sobre tot en les darreres propostes (Couper-Kuhlen 1983).

(25) Aquest autor considera la síl·laba com a factor de segmentació, amb la qual cosa s'oposa als autors d'orientació acústica, que rebutgen aquest tipus d'anàlisi. Mertens justifica la seva proposta perquè la caracterització unívoca d'una corba exigeix que sigui descrita per relació a la cadena síl·labica. La melodia pot establir-se a partir dels intervals que separen unes síl·labes d'altres. Solament considera com a segmentadores les variacions tonals significatives, aquelles que es desvien notablement d'una línia neutra general (ascendents o descendents). Els grups tonals mantenen entre ells una relació "sintàctica" jeràrquica. La combinació B-B (infra baix + infra baix) és la que assenyalava la frontera tonal màxima (conclusió d'enunciat).

5. ENVERS UNA JERARQUITZACIÓ FONOLÒGICA DE LES UNITATS LINGÜÍSTIQUES

Partint de les diverses unitats sintacticotonals que hem anat esbossant en la nostra revisió, sembla addient el plantejament d'una ordenació jeràrquica, segons el rang de les unitats sintacticotonals, per tal d'aplicar-la al llenguatge oral espontani.

Tench (1974) recull les propostes jeràrquiques assenyalades per Pike (1954) i Halliday (1964) i defensa el següent esquema d'unitats:

<i>Unitats Bàsiques</i>	<i>Expansions</i>	<i>Relacionades amb</i>
intercanvi fonològic	conversa fonològica	interacció social
paràgraf fonològic	discurs fonològic ²⁶	desenvolupament de tema
unitat tonal	grup tonal	entonació
síl·laba	grup rítmic	ritme
fonema	grup (<i>cluster</i>)	articulació

En síntesi, les noves línies d'investigació d'ençà els anys 70 en l'àmbit tonal mostren la possibilitat de jerarquitzar les unitats de la parla i de segmentar-les, i d'establir-hi unitats sintacticotonals jerarquitzades segons la seva importància relativa, vàlides en la conversa.

L'establiment d'aquestes unitats i la seva jerarquització és un pas necessari per aprofundir en l'anàlisi sintàctica de textos col·loquials (orals, conversacionals i espontanis). En aquest sentit, la possibilitat d'una jerarquització sintacticotonal pot obrir portes i facilitar la tasca. En tot cas, i pel que fa a la lingüística hispànica, es tracta d'una qüestió encara pendent i que, sens dubte, hauran d'afrontar en propers treballs els investigadors de la parla col·loquial.

ANTONIO HIDALGO NAVARRO
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AMSTRONG, L. E. & I. C. WARD (1931) *A Handbook of English intonation*, Cambridge, Heffer.
- BADIA MARGARIT, A. M. (1965) *Pronunciación española, curvas de entonación, trozos escogidos*, New York, Goldsmith's Music Shop, Language Department.

(26) Monòleg en la proposta de Pike (1954).

- BALLY, CH. (1941) «Intonation et syntaxe», *Cahiers Ferdinand de Saussure* 1, pp. 33-42.
- BOLINGER, D. L. (1989) *Intonation and its uses. Melody in Grammar and Discourse*, London, E. Arnold.
- BOOMER, D. S. (1965) «Hesitation and grammatical encoding», *Language and Speech* 8, pp. 148-158.
- BRAZIL, D. (1975) *Discourse intonation*, Birmingham, University of Birmingham.
- BRAZIL, D. et al. (1980) *Discourse intonation and language teaching*, London, Longman.
- BROWN, G. et al. (1980) *Questions of Intonation*, London, Croom Helm.
- BROWN, G. & G. YULE (1991) *Discourse Analysis*, Cambridge, Cambridge University Press.
- BROWN, R. S. (1978) *Paratones, their reality and realisation*, Edinburgh, Departament of Linguistics, University of Edinburgh.
- CALLAMAND, M. (1973) *L'intonation expressive*, Paris, Hachette et Larousse.
- CAZANOVE, M. T. (1988) «Phénomènes de pause», *Revue de Phonétique Appliquée* 87-89, pp. 223-246.
- CHAFE, W. (1988) «Linking intonation units in spoken English», dins Haiman, J. & S. A. Thompson, eds., *Clause combining in grammar and discourse*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 1-27.
- COOK, M. (1971) «The incidence of filled pauses in relation to part of speech», *Language and Speech* 14, pp. 135-139.
- COULTHARD, M. & D. BRAZIL (1982) «The place of intonation in the description of interaction», dins Tannen, D., ed., *Analyzing discourse: text and talk*, Georgetown/Washington, Georgetown University Press, pp. 94-112.
- COUPER-KUHLEN, E. (1983) «Intonarische Kohäsion. Eine makroprosodische Untersuchung», *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 49, pp. 74-100.
- CRYSTAL, D. & R. QUIRK (1964) *Systems of prosodic and paralinguistic features in english*, The Hague, Mouton.
- CUTLER, A. (1982) «On the Analysis of prosodic Turn-taking Cues», dins Johns-Lewis, C., ed., *Intonation in Discourse*, London, Croom-Helm, pp. 139-156.
- DANEŠ, F. (1960) «Sentence intonation from a functional point of view», *Word* 16, pp. 34-54.
- (1972) «Order of elements and sentence intonation», dins Bolinger, D. L., ed., *Intonation*, Middlesex, Penguin Books, pp. 216-232.
- EL-MENOUFY, A. (1988) «Intonation and meaning in spontaneous discourse», dins Benson, J. D., Cummings, M. J. & W. S. Greaves, eds., *Linguistic in a Systemic Perspective*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 1-26.
- ESSER, J. (1988) *Comparing reading and speaking intonation*, Amsterdam, Rodopi.
- FOX, A. (1973) «Tone-sequences in English», *Archivum Linguisticum* 4, pp. 17-26.

- GIBBON, D. (1988) «Intonation and discourse», dins Petöfi, J., ed., *Text and Discourse Constitution: Empirical aspects, Theoretical approaches*, Berlin/New York, Walter de Gruyter, pp. 3-25.
- GILI GAYA, S. (1950) *Elementos de fonética general*, Madrid, Gredos, 1966.
- (1951) «Fonología del período asindético», dins *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, Madrid, CSIC, pp. 55-67.
- HALLIDAY, M. A. K. (1964) «The concept of rank: a reply», *Journal of Linguistics* 2, pp. 110-118, 1966.
- (1967) *Intonation and grammar in British English*, The Hague, Mouton.
- (1970) *A course in spoken English: Intonation*, Oxford, Oxford University Press.
- (1985) *An introduction to functional grammar*, London, Arnold.
- HALLIDAY, M. A. K. & R. HASAN (1976) *Cohesion in English*, London, Longman.
- HIRST, D. J. & M. GINESY (1974) «An approach to the integration of intonation into the syntactic description of English», *Linguistics* 121, pp. 45-55.
- HULTZÉN, L. S. (1961) «Signifiant and nonsignifiant in intonation», *Fourth International Congress of Phonetic Sciences*, Helsinki, pp. 658-661.
- JOHNS-LEWIS, C. ed. (1982) *Intonation in Discourse*, London, Croo-Helm.
- KREIMAN, J. (1982) «Perception of sentence and paragraph boundaries in natural conversation», *Journal of Phonetics* 10, pp. 163-175.
- KVAVIC, K. H. (1974) «An analysis of sentence-initial and final intonational data in two Spanish dialects», *Journal of Phonetics* 2, pp. 351-361.
- LEHISTE, I. (1970) *Suprasegmentals*, Massachussets, MIT Press.
- (1975a) «The role of temporal factors in the establishment of linguistic units and boundaries», dins Dressler, W. V. & F. V. Mares, eds., *Phonologica. 1972*, München/Salzburg, Wilhelm Fink, pp. 115-122.
- (1975b) «The phonetic structure of paragraphs», dins Cohen, A. & S. Nootboom, eds., *Structure and process in speech perception*, Berlin, pp. 195-203.
- (1979) «Perception of sentences and paragraph boundaries», dins Lindblom, B. & S. Ohman, eds., *Frontiers of speech research*, London, Academic Press, pp. 191-202.
- (1982) «Some phonetic characteristics of discourse», *Studia Linguistica* 36, pp. 117-130.
- LIEBERMAN, P. (1964) «Intonation and the syntactic processing of speech», dins Lieberman, Ph., ed., *Models for the perception of speech and visual form*, Cambridge, Massachussets, The MIT Pres, pp. 314-319.
- LYONS, J. (1980) *Semántica*, Barcelona, Teide.
- MACLAY, H. & E. OSGOOD (1959) «Hesitation Phenomena in spontaneous English speech», *Word* 15.1, pp. 19-44.
- MARTIN, P. (1975) «Analyse phonologique de la phrase française», *Linguistics* 146, pp. 35-67.

- McCarthy, M. (1991) *Discourse Analysis for Language Teachers*, Cambridge, Cambridge University Press.
- MERTENS, P. (1991) «Intonation», dins Blanche-Benveniste, C. et al., eds., *Le français parlé. Études grammaticales*, Paris, Éditions du CNRS, pp. 159-176.
- NAVARRO TOMÁS, T. (1944) *Manual de entonación española*, New York, Hispanic Institute in The United States of America.
- OLSEN, C. L. (1972) «Voice register and intonation levels in two dialects of Spanish», Treball presentat a *The Modern Language Association*.
- PALMER (1922) *English intonation*, Cambridge, Cambridge University Press.
- PAYRATÓ, L. (1990) *Català col·loquial: Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València.
- PERROT, J. (1978) «Fonctions syntaxiques, énonciation, information», *Bulletin de la Société Linguistique de Paris* 73, pp. 85-101.
- PIKE, K. L. (1954) *Language in relation to a unified theory of the structure of human behaviour*, Glendale, Summer Institute of Linguistics.
- (1945) «General characteristics of intonation», dins Pike, K. L., ed., *The intonation of American English*, Michigan, University of Michigan Press, pp. 20-41, 1972.
- QUILIS, A. (1980-81) «Funciones de la entonación», *Boletín de Filología de la Universidad de Chile. (Homenaje a Ambrosio Rabanales)* XXXI, pp. 443-460.
- QUIRK, R. et al. (1964) «Studies in the correspondences of prosodic to grammatical features in English», *Proceedings of Linguistics* IX, pp. 679-691.
- SCHAFFER, D. (1983) «The role of intonation as a cue to turn-taking in conversation», *Journal of Phonetics* 11, pp. 143-257.
- SECO, M. (1989) «La lengua coloquial: Entre visillos de C. Martín Gaité», dins AAVV, *Comentarios de Textos. I*, Madrid, Castalia.
- TENCH, P. (1974) «Double ranks in a phonological hierarchy», *Journal of Linguistics* 12, pp. 1-20, 1972.
- (1990) *The roles of intonation in English discourse*, Frankfurt am Main, Lang.
- TRIM, P. (1959) «Major and minor tone groups in English», *Le Maître Phonétique* 112 pp. 26-29.
- VANDEPITTE, S. (1989) «A pragmatic function of intonation», *Lingua* 79, pp. 265-297.
- VIGARA TAUSTE, A. M. (1980) *Aspectos del español hablado*, Madrid, SGEL.
- YULE, G. (1980) «Speakers' topics and major paratones», *Lingua* 52, pp. 33-47.